

Artur Krukowski

Akademia Rolnicza w Lublinie

WPŁYW LOKALIZACJI NA KONKURENCYJNOŚĆ GOSPODARSTW ROLNYCH NA PRZYKŁADZIE PRODUCENTÓW SEKTORA OGRODNICZEGO LUBELSZCZYZNY

1. Wstęp

W zagadnieniach dotyczących konkurencyjności zarówno przedsiębiorstw, jak i gospodarstw rolnych uwaga badaczy skoncentrowana jest głównie na zasobach i umiejętnościach, tworzących wewnętrzny potencjał organizacji. Lokalizacja podmiotów gospodarczych często uważana jest za czynnik drugorzędny, mający niewielki wpływ na osiąganie przez nie wysokiego poziomu konkurencyjności. Sytuacja ta zaczyna się zmieniać wraz z pojawieniem się i coraz szerszym odbiorem publikacji M.E. Portera dotyczących wpływu lokalizacji przedsiębiorstw na ich konkurencyjność, ujętego w teorii klastrów¹ [Porter 2000]. Wymiar terytorialny i lokalizacja zaczynają być ponownie traktowane jako istotny czynnik rozwoju każdej organizacji.

W artykule przedstawiono na podstawie literatury przedmiotu teorię klastrów, wyjaśniono, czym są tego typu systemy, jakie czynniki stymulują, a jakie hamują ich rozwój i jakie korzyści wynikają z efektywnie funkcjonujących struktur klastrów dla podmiotów gospodarczych i rozwoju gospodarczego regionów. Na przykładzie producentów z sektora ogrodniczego w regionie Lubelszczyzny przedstawiono wstępną analizę potencjału rozwoju tego typu systemów, koncentrującą się na identyfikacji skupień, stanowiących jeden z podstawowych warunków powstawania i rozwoju klastrów, sprzyjających podnoszeniu konkurencyjności tworzących je podmiotów.

¹ W literaturze polskiej obok określenia klastry (grona) funkcjonują też inne pokrewne koncepcje i nazwy, z których najpopularniejsze to: lokalne systemy produkcyjne, dystrykty przemysłowe, skupiska. W niniejszym artykule określenia klastry i lokalne systemy produkcyjne używane są zamiennie.

2. Klastry na tle innych teorii lokalizacji

Tradycyjne teorie rozwoju regionalnego, oparte na założeniach neoklasycznej ekonomii, w niewielkim stopniu uwzględniały kwestie przestrzeni i lokalizacji. Według ich założeń rozwój gospodarczy opierał się na wolnej konkurencji, wysokiej mobilności czynników produkcji oraz racjonalnym działaniu podmiotów gospodarczych dążących do maksymalizacji zysków. Dopiero w latach osiemdziesiątych pojawił się nowy nurt przedstawiający industrializację jako proces terytorialny, przebiegający w określonej lokalizacji. Podkreśla on znaczenie terytorium jako miejsca prowadzenia określonej działalności oraz rolę czynników nieekonomicznych, specyficznych dla danej lokalizacji, takich jak instytucje, struktury społeczne i relacje lokalne, tworzenie wiedzy, tradycja i kultura współpracy [Olejniczak 2003].

Fundamentem intelektualnym koncepcji lokalnych systemów produkcyjnych oraz innych koncepcji eksponujących terytorialny wymiar procesu produkcyjnego jest marshallowski dystrykt przemysłowy. Powstające później koncepcje rozwoju, oparte na przewadze lokalizacyjnej i podejściu systemowym, stanowiły rozwinięcie i uzupełnienie tej bazowej teorii. Koncepcje te, poszukując nowych źródeł przewag konkurencyjnych, rozszerzyły zakres podmiotowy skupisk przedsiębiorstw, włączając w nie także różnego typu instytucje i organizacje lokalnego otoczenia.

Koncepcją, która nabrała w ostatnich latach szczególnego znaczenia dla zrozumienia terytorialnego wymiaru konkurencyjności przedsiębiorstw, jest zaproponowana przez Portera w przełomowej publikacji *Konkurencyjna przewaga narodów* koncepcja gron [Porter 1990]. Porter, na bazie analizy licznych międzynarodowych przykładów wskazał, że klastry, będące cechą charakterystyczną większości rozwiniętych gospodarczo państw, są kluczem do generowania i utrzymania przewagi konkurencyjnej przedsiębiorstw oraz narodów. Według niego rozwinięty klaster charakteryzuje się dużym znaczeniem dla regionalnej czy narodowej gospodarki, a także istotnym potencjałem konkurencyjnym w wymiarze międzynarodowym oraz silnie proeksportową orientacją. Według jego definicji klaster to geograficzne skupisko wzajemnie powiązanych firm, wyspecjalizowanych dostawców, jednostek świadczących usługi, firm działających w pokrewnych sektorach i związanych z nimi instytucji (jak np. uniwersytety, jednostki normalizacyjne i stowarzyszenia branżowe) w poszczególnych dziedzinach, konkurujących ze sobą, ale również współpracujących [Porter 2000].

3. Uwarunkowania i efekty rozwoju klastrów

Klastry mogą powstawać we wszystkich dziedzinach, począwszy od sektorów wysoko zaawansowanych technologicznie, na sektorach tradycyjnych, takich jak rolnictwo, skończywszy. Przyczyny powstawania i funkcjonowania tego typu systemów mogą być różne. Czasami są to uwarunkowania historyczne, czyli długolet-

nie tradycje wynikające z istnienia danego rodzaju działalności na określonym obszarze, innym razem może to być dostęp do zasobów naturalnych lub do znacznego rynku zbytu. Przyczyną, szczególnie w odniesieniu do branż wysokiej techniki, może być też dostęp do wykwalifikowanej kadry oraz zaplecza badawczego w postaci jednostek naukowych.

Obecnie coraz częściej, zwłaszcza w nurcie instytucjonalnym, wskazuje się na normy społeczne i kulturowe jako na czynniki mające zasadnicze znaczenie dla powstawania tego typu systemów i rozwoju gospodarczego regionów. Najczęściej podkreśla się znaczenie wysokiego poziomu kapitału społecznego, rozumianego jako umiejętność współpracy międzyludzkiej w obrębie grup i organizacji w celu realizacji wspólnych interesów. Podstawą istnienia kapitału społecznego jest zaufanie do uczestników określonej grupy społecznej [Coleman 1988].

Na podstawie analiz teoretycznych i studiów konkretnych przypadków można stwierdzić, że prowadzenie działalności gospodarczej w ramach efektywnie funkcjonującego klastra przekłada się pozytywnie na poziom produktywności. Jest to przede wszystkim wynikiem dostępu do wyspecjalizowanych (dostosowanych do potrzeb danych sektorów działalności gospodarczej) czynników produkcji. Obecność dostawców oraz bliskość przestrzenna nie tylko przyczyniają się do obniżki kosztów transakcyjnych, lecz także zapewniają lepszy i pełniejszy wybór oferowanych materiałów, podzespołów i specjalistycznych usług. Ponadto koncentracja na danym obszarze podmiotów działających w branżach pokrewnych i wspierających powoduje, że wzrasta prawdopodobieństwo zaistnienia interakcji pomiędzy tymi podmiotami. Formalne i nieformalne więzi łączące uczestników tego rodzaju systemów przyczyniają się do szybkiego przepływu wiedzy i informacji, prowadząc do transferu i absorpcji innowacyjnych rozwiązań. Możliwość współpracy, naśladowania czy zawierania sojuszy jest kolejną przyczyną tego, że klastry mogą być efektywnym systemem produkcji. Kooperacja może się przyczynić do wzrostu efektywności wykorzystania istniejących czynników produkcji poprzez współpracę przy opracowywaniu nowych produktów lub technologii, wspólne inwestowanie w specjalistyczną infrastrukturę, organizowanie kanałów zaopatrzenia bądź zbytu, wspólny marketing czy lobbing władz publicznych [Szulcka 2004].

Funkcjonowanie klastra stymuluje przedsiębiorczość jego aktorów i prowadzi do dynamicznej kreacji nowych przedsięwzięć, głównie małych i średnich firm. Ma to niebagatelne znaczenie dla tworzenia nowych miejsc pracy, a tym samym dla sytuacji lokalnego (regionalnego) rynku pracy, umożliwia też wzrost stopnia specjalizacji, co może prowadzić do zwiększenia zakresu oferty całego systemu. Podsumowując, pozytywny wpływ systemu na produktywność, innowacyjność i przedsiębiorczość przekłada się ostatecznie na jego konkurencyjność – wykształcenie i utrzymanie przewagi konkurencyjnej całego systemu w danej lokalizacji.

4. Metoda, materiał i wyniki badań

W celu identyfikacji przestrzennych skupisk produkcji ogrodniczej (sadowniczej i warzywniczej) wykorzystano zmodyfikowaną formułę współczynnika lokalizacji LQ^2 . Materiałem do badań były wyniki Powszechnego Spisu Rolnego przeprowadzonego w 2002 r. [GUS 2003].

Tabela 1 przedstawia ranking wybranych gmin woj. lubelskiego według największej wartości współczynnika lokalizacji dla upraw sadowniczych. Znaczna koncentracja produkcji sadowniczej występuje w zachodniej części woj. lubelskiego w powiatach opolskim, kraśnickim i puławskim oraz w pojedynczych gminach powiatu biłgorajskiego (Frampol) i świdnickiego (Rybczewice).

Tabela 1. Koncentracja upraw sadowniczych według współczynnika lokalizacji w wybranych gminach woj. lubelskiego

Gmina	Powiat	UR (ha)	Owoce (ha)	Wartość LQ
Łaziska	opolski	5 804	2 910	17,11
Józefów	opolski	7 748	3 016	13,29
Wilków	opolski	5 277	1 886	12,20
Opole Lubelskie	opolski	10 421	2 998	9,82
Urzędów	kraśnicki	9 446	2 289	8,27
Chodel	opolski	7 753	1 470	6,47
Kazimierz Dolny	puławski	3 767	641	5,81
Poniatowa	opolski	6 312	985	5,33
Dzierzkowice	kraśnicki	5 306	803	5,17
Kraśnik	kraśnicki	2 121	320	5,15
Nałęczów	puławski	4 448	648	4,97
Frampol	biłgorajski	6 067	855	4,81
Wąwolnica	puławski	3 746	489	4,46
Rybczewice	świdnicki	6 521	853	4,46

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników PSR 2002, GUS 2003.

W tabeli 2 przedstawiono ranking wybranych gmin woj. lubelskiego według największej wartości współczynnika lokalizacji dla produkcji warzywniczej. Z dużą specjalizacją w produkcji warzywniczej ($LQ > 3$) mamy do czynienia w powiecie lubelskim (w jego północnej części, tj. w gminach Niemce i Wólka) oraz w powiecie łęczyńskim, a także w gminie Świdnik. Ponadto gminy Wisznice (powiat bialski), Łaziska (powiat opolski), Kurów i Wąwolnica (powiat puławski) oraz Łaszczów i Telatyn z powiatu tomaszowskiego są przykładem dużej koncentracji produkcji warzywniczej.

² Współczynnik lokalizacji (*location quotient*, LQ) obliczany jest według następującej formuły: $LQ = (E_{ij}/E_j)/(E_{in}/E_n)$, gdzie E_{ij} – powierzchnia upraw ogrodniczych i w gminie j , E_j – powierzchnia użytków rolnych w gminie j , E_{in} – powierzchnia upraw ogrodniczych i w województwie n , E_n – powierzchnia użytków rolnych w województwie n . Wielkość $LQ > 1,25$ świadczy o znacznej koncentracji określonej produkcji.

Tabela 2. Koncentracja upraw warzywniczych według współczynnika lokalizacji w wybranych gminach województwa lubelskiego

Gmina	Powiat	UR (ha)	Warzywa (ha)	Wartość <i>LQ</i>
Niemce	lubelski	10 665	1 006	8,27
Milejów	łęczyński	7 069	632	7,84
Wółka	lubelski	4 493	390	7,61
Świdnik	świdnicki	824	55	5,86
Łęczna	łęczyński	5 515	358	5,69
Wisznice	bialski	10 783	670	5,45
Spiczyn	łęczyński	4 960	285	5,04
Puchaczów	łęczyński	6 581	303	4,04
Łaziska	opolski	5 804	259	3,91
Kurów	puławski	7 099	301	3,72
Wąwolnica	puławski	3 746	139	3,25
Łaszców	tomaszowski	10 873	390	3,15
Konopnica	lubelski	6 939	244	3,08

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników PSR 2002, GUS 2003.

5. Podsumowanie

Na podstawie przedstawionych wyników badań można stwierdzić, iż w woj. lubelskim, ze względu na znaczną koncentrację produkcji ogrodniczej, istnieje znaczny potencjał do powstawania i rozwoju struktur klastrowych. Aby te struktury mogłyby się w pełni wykształcić, niezbędne jest istnienie powiązań horyzontalnych i wertykalnych łączących podmioty gospodarcze (gospodarstwa ogrodnicze, dostawców środków produkcji, podmiotów występujących w roli nabywców) oraz instytucji wobec nich komplementarnych, w postaci jednostek naukowo-badawczych i instytucji wsparcia przedsiębiorczości. Ważnym elementem lokalnych systemów produkcyjnych powinny być władze publiczne, które poprzez odpowiednią politykę mogą się przyczyniać do rozwoju tego typu struktur, podnosząc konkurencyjność i innowacyjność gospodarek lokalnych i regionalnych. Jej rolą powinno być przede wszystkim wytworzenie klimatu współpracy i zaufania, bez którego rozwój klastrów jest niemożliwy.

Literatura

- Coleman J.S., *Social Capital in the Creation of Human Capital*, „American Journal of Sociology” 1988 t. 94.
- Gancarczyk J., Gancarczyk M., *Konkurencyjność skupisk przemysłu (clusters) – od korzyści zewnętrznych do korzyści sieci*, „Studia Regionalne i Lokalne” 2002 nr 2-3.

- Grosse T.G., *Przegląd koncepcji teoretycznych rozwoju regionalnego*, „Studia Regionalne i Lokalne” 2002 nr 1.
- Jewtuchowicz A., *Terytorialne systemy produkcyjne – nowy model rozwoju lokalnego i regionalnego*, [w:] *Strategiczne problemy rozwoju miast i regionów*, red. A. Jewtuchowicz, UŁ, Łódź 2000.
- Krukowski A., *Rozwój lokalnych systemów produkcyjnych jako sposób poprawy konkurencyjności gospodarstw rolnych*, [w:] *Kwestia agrarna w Polsce i na świecie*, SGGW, Warszawa 2005.
- Olejniczak K., *Apetyt na grona? Koncepcja gron oraz koncepcje bliskoznaczne w teorii i praktyce rozwoju regionalnego*, „Studia Regionalne i Lokalne” 2003 nr 2.
- Porter M.E., *Porter o konkurencji*, PWE, Warszawa 2000.
- Porter M.E., *Competitive Advantage of Nations*, The Free Press, New York 1990.
- Powszechny Spis Rolny 2002, GUS, Warszawa 2003.
- Szultka S. (red.), *Klasy. Innowacyjne wyzwanie dla Polski*, IBnGR, Gdańsk 2004.
- Szymoniuk B., *Klasy wiejskie na Lubelszczyźnie – praktyka grupowej przedsiębiorczości*, „Organizacja i Kierowanie” 2003 nr 2.

IMPACT OF LOCATION ON FARMS' COMPETITIVENESS ON THE BASIS OF HORTICULTURAL SECTOR PRODUCERS FROM LUBLIN REGION

Summary

An article presents the conception of clusters – what these kinds of systems are how they perform and what the conditions and the economic effects of clusters development are. On the basis of horticultural sector an author makes an initial assessment of cluster development' potential by identifying a considerable concentration of horticultural production in a particular communes of Lublin voivodship. The results of research shows that in Lublin region there is a potential for creating and improving of the clusters' structures.